

מקשה ממשנה
שיש לדחות
ואח"כ חזו
שאין לדחות

כא. סוגית הגמרא בהרבה מקומות להקשות ממשנה שיש לדחות בנקל ולתרוץ והדר תו מקשה ממשנה שאין לדחות, בריש קידושין³⁴ והתנן אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים ליתני בשלשה דברים וכו', ומרישא דהך הוה ליה למיפרך דקתני³⁵ תרומת מעשר שוה לבכורים בשני דרכים וכו'³⁶ אלא מפני שאותה של אתרוג נדחית בנקל כדדחי לה התם מה שאין רישא נדחית בכך משום הכי פריך מינה, שדרך הגמרא להקשות תחילה דבר שיש לדחות ולתרוץ בכל דוכתא:

הא דפלוני לאו
בפירוש איתמר
אלא מכללא
איתמר

כב. פעמים כשהוא אומר הא דפלוני לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר פריך ואי מכללא מאי, כלומר ואי נמי מכללא מאי הוי הא שפיר שמעינן לה מכללא כמו

כללי הגמרא

יבין שמועה

אותה ילפותא ותירצו דאהיקשא דר' יונה סמך דאיתני גמרא לקמן (במות ח א) עב"ל:
כא. סוגית הגמרא וכו'. וכיוצא בזה כתבו התוספות ז"ל (ד"ה מתו בנותיהם) בפרק הנושא (כתובות קב ב) שדרך הגמרא לפעמים להקשות מהסיפא קודם שיקשה מהרישא משום דבההוא תירוצא דמתרץ לרישא הוה מיתרצא סיפא דלא הוה מקשה מינה³⁷ וק"ל דהכי הוה עדיף דלעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה וי"ל דאיכא משום יגדיל תורה ויאדיר. אי נמי שבעל הגמרא רוצה להשמיענו דברי שא איכא תרי תירוצי:

כא. (מוהרי"ק ז"ל) סוגית הגמרא וכו' וכיוצא בזה כתבו התוס' פרק הנושא וכו'. לכאורה יש לדקדק דא"כ מה הקשו התוס' בפ' הגזול עצים (כ"ק קד א) ד"ה בשכירו ולקישו וז"ל ועוד תימה אמאי לא פריך ליה מעיקרא ממתניתין דידן והדר ממתניתין דהשואל עכ"ל. ומה קשה להם אחר שהם אמרו בפרק הנושא שכן דרך הגמרא א"כ בזה מתורץ התם דאי הוה פריך מעיקרא ממתני' דידן תו לא הו"מ לאקשווי כלל מההיא דהשואל דכי היכי דמיתרצא מתניתין דידן בשכירו ולקישו הכי נמי השתא דפריך ממתניתין דהשואל אע"ג דשנינן לה בשכירו ולקישו הכי נמי מיתרצא מתניתין דידן דאכתי איכא למיפרך אמתניתין דידן כדפריך אדתי סיפא אבל נותן הוא לשליח כ"ד ליפלוג וליתני וכו'. ואין להקשות דאף אמתני' דהשואל שייך להקשות ליפלוג וליתני כדירה אדתי סיפא אמר לו שלח חייב ליתני עשאו בעדים דפשיטא דמרחזינן דגמרא לא פריך האי פירכא אמתני' דהשואל דלא שייך משום דסבר דהתם איכא למימר כולה כדירה מיירי בשכירו ולקישו. י"ל דהתם בהגזול הקשו התוספות שפיר משום דהתם כיון דרב חסדא לא תרגם דמיירי בשכירו ולקישו אמתני' דהשואל³⁷ רק תרגמה רב חסדא בשכירו ולקישו והדר ה"ל למיפרך מההיא דהשואל ויבא היטב שיתרוץ ויאמר כדאמר רב חסדא בקושית מתניתין דידן בשכירו ולקישו הכי נמי בהשואל בשכירו ולקישו אבל אין דרך שיאמר הגמרא כדאמר רב חסדא ועדיין לא ידענו ודוק. אי נמי דגרסינן התם בתוספות והדר לא ה"ל למיפרך מההיא דהשואל וכוונתם דכיון דבמאי דהוה מתרץ למתניתין דידן הוה מיתרצא נמי ההיא דהשואל א"כ תו לא הוה צריך לאקשווי מההיא דהשואל דאע"ג דאמרו התוספות בפרק הנושא שכן דרך הגמ' היינו כי איכא ברישא תרי תירוצי כמ"ש מוהרי"ק ז"ל אבל התם דבמאי דמיתרצא מתניתין דידן מיתרצא ההיא דהשואל וליכא תירוצא אחרינא לההיא דהשואל כי היכי דנימא דבעי לאשמעינן דאיכא תרי תירוצי, וזה הדרך יתיישב שם בדבריהם שתפסו דבורם בשכירו ולקישו והקשו תימה אמאי לא אמר רב חסדא אהא והדר כתבו ועוד תימה אמאי לא פריך וכו'³⁸:

ולכאורה ב' קושיות הללו לא שייכי אהדרי, דהקושיא האחת הוי (כמתרץ) [אמתרץ] שתירץ בשכירו ולקישו ותזרו והקשו ועוד תימה אמאי לא פריך למקשה. אלא בזה מיושב דכתחילה הקשו אמאי לא אמר רב חסדא אמתני' דהשואל נמי בשכירו ולקישו כי היכי דתרגם מתני' דידן, וא"ת דאין צורך דאחר דתרגם מתניתין דידן בשכירו ולקישו ה"ה נמי מתניתין דהשואל, לזה כתבו ועוד תימה דא"כ מסדר הגמרא אמאי לא פריך מעיקרא ממתני' דידן ויאמר תרגמה רב חסדא בשכירו ולקישו ותו לא הוה ליה למיפרך מההיא דהשואל כיון דכבר אמרת דבמאי דתרגם רב חסדא במתני' דידן סגי וכו':

כב. (ה"ע) ופעמים לא פריך אי מכללא וכו'. עד ואי מכללא מאי דקושטא דמילתא קאמר עכ"ל. יש לעיין מהא דגרסינן בפ' גיד הנשה (חולין ד א) וז"ל והא דשמואל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא דשמואל עבר במברא וכו' וכן נמי שם (ג א) וז"ל והא דרב לאו בפירוש איתמר אלא מכללא אתמר דרב הוה יתיב במברא חזייה לההוא גברא, והא התם דאינו שואל הגמרא עליהו אי בפירוש איתמר אי מכללא איתמר ואפילו הכי בעי התם ואי מכללא מאי. ותו איכא למידק בלשון ה"ע דנראה מדבריו דהטעם ששואל הגמרא ואי מכללא מאי הוה איכא דאיכא תרתני דשואל הא דפלוני בפירוש איתמר או מכללא וגם דמסיק בפירוש איתמר משמע דהיכא דשואל בפירוש איתמר או מכללא ומסיק דמכללא

הערות

34. ב ג. ולא הבנתי את החזמא כי שם גם לבסוף הגמרא לא מקשה מהרישא.
35. יש לתקן "אלא אמתניתין דידן, ה"ל למיפרך מההיא דהשואל".
36. ומרישא דהך הוה ליה למפרך. הריטב"א שם שואל קושיא זו, וע"ש מה שמישב עליה. ועיין גם בתוספות הרא"ש שם.
37. בכורים פ"ב משנה ה'.
38. עיין בספר יד דוד מה שמתרץ על קושית היב"ש.

בפירוש, ופעמים לא פריך ואי מכללא מאי⁴⁰. ויש לומר דלא שייך להקשות ואי מכללא מאי אלא היכא ששואל הא דפלוגי בפירוש איתמר או מכללא איתמר ומייתי כללא ומסיק בפירוש איתמר אז שייך למיפרך ואי מכללא מאי משום דכיון דקא טרח ומהדר לאסוקי דבפירוש איתמר ולא מכללא נראה שיש גריעות בכלל. כי הא דפרק הבא על יבמתו⁴¹ אמר ר' יעקב בר אידי אמר ריב"ל הלכה כר' שמעון בן יוחאי א"ל רבי זירא לרבי יעקב בר אידי בפירוש שמיע לך או מכללא שמיע לך⁴² מקשה ואי מכללא מאי ומתרץ משום דאיכא למימר שאני התם וכו', וכן כל כי האי גוונא, אבל בכל מקום שאומר לפי האמת הא דפלוגי לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר כגון ההיא דשבועות פ"ג⁴³ אמר רב פפא הא דרבי אבהו לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דאמר רב אידי בר אבין וכו' ודכוותה טובא בכל כי האי גוונא לא שייך להקשות ואי מכללא מאי משום דקושטא קאמר:

יבין שמועה

איתמר אין להקשות ואי מכללא מאי וקשה דאף דמסיק דמכללא איתמר אכתי איכא למיבעי למקשה דמאי איכפת ליה לשאול אי בפירוש אי מכללא כמ"ש רש"י ז"ל בפרק הבא על יבמתו (יבמות ס ב) וז"ל בד"ה ואי מכללא מאי ואי מהאי כללא שמיע ליה לר' יעקב מאי אית ליה לר' זירא לאותובי דקא בעי בפירוש או מכללא: ויראה לי (כלל מ"ד) שבכל מקום שאומר הגמרא הא דפלוגי לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר הוא משום דלא תיקשי לן תרתי מימרי דחד אמורא בחד ענינא למה לי לכך הוצרך לומר דהיינו מכללא והיינו כדאמר

כללי הגמרא

דחיה בעלמא היא ואורחא דגמרא בהכי דכי מתחזי לבעל הגמרא דמתברר שפיר מההוא כללא נקיט לה כמפורש ומקשי אלא מכללא מאי כלומר כיון שדבר מוכרח הוא ממשמעו ולא מכללא הוא אלא בפירוש דחיי משום דאיכא למימר הכי כלומר שיש מקום לבעל דין לחלוק ולמימר ביה טעמא אחרינא אבל מכל מקום לא שבקינן מאי דנקיט מרה דההיא שמעתתא ונקטינן מאי דאיכא לדחויי ביה עכ"ל:

בעלמא והא אמרה רבי פלוני חדא זימנא ומשנינן חדא מכלל חברתה איתמר. ובוה מיושב הכל, דהיכא דשואל הבעיין בפירוש איתמר או מכללא איתמר ומסיק דבפירוש איתמר או אנו מקשים לשואל דמאי איכפת ליה אי בפירוש איתמר אי מכללא איתמר כיון דמכללא נמי משתמע שפיר דאז אין לפרש דהשואל ראה שתי מימרות של אמורא אחד ולכך שאל בפירוש איתמר וא"כ תיקשי תרתי מימרי דחד אמורא למה לי או מכללא איתמר ולא תקשי, [אם] זאת היתה כוונתו א"כ אחר שהשיבו לו בפירוש איתמר היכי ניתא ליה ואדרבא אז הוה ליה לאתמוהי כיון דבפירוש איתמר תרתי מימרי דחד אמורא למה לי אלא ודאי כיון דחזינן דכשהשיבו לו בפירוש איתמר תו לא קשיא ליה ש"מ דכששאל מכללא איתמר היינו לפי שיש גריעות בכלל ולכך שואל ואי מכללא מאי אבל כשהשיבו לו דמכללא איתמר תו לא מצי לאקשוי למקשה דמאי בעי אי בפירוש או מכללא דאיכא למימר דאדרבא כונתו של מקשה היה לומר דאי בפירוש תקשי תרתי מימרי דחד אמורא למה לי וכשהשיבו לו דמכללא איתמר נחקרה דעתו, אבל כשאומר הגמ' לפי האמת הא דפלוגי לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר לית לן לאקשויי ואי מכללא מאי דגמ' קושטא דמילתא קאמר כי היכי דלא תקשי לן תרתי מימרי דחד למה לי. והבן כי זה הענין דק וישיר בלשון ה"ע, והרב הגדול כמהר"ר יחיאל באסאן ז"ל פה אל פה בהיותי בקוסטאנטיני"ה הסכים עמי בזה:

והנה למה שהקשיתי עוד מאותם הבקיאיות דפרק גיד הנשה כבר חשבתי לומר שבוה מתורץ דשאני התם דליכא למימר דמאי דאמר גמרא והא דשמואל לאו בפירוש איתמר היינו משום דלא תקשי תרתי דשמואל למה לי כיון דהתם עובדא הוה דשמואל עבר במברא ולא נחית למימרא. מיהו עדיין יקשה מההיא דפ"ק דברכות שהביא רבינו מוהרי"ק ז"ל לעולם דאמר אהבה רבה וכו' דהא התם דקאמר גמרא והא דר' זריקא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא ועכ"ז שואל ואי מכללא מאי ואע"ג דתרווייהו מימרי הוו:

והנה מתוך דברי הרשב"א ז"ל שהביא רבינו מוהרי"ק ז"ל למדתי תירוץ לזה וזה שכתב וז"ל והקשו אלא מכללא מאי כלומר כיון שדבר מוכרע הוא ממשמע לאו מכללא הוא אלא בפירוש כלומר דאין הגמרא מקשה דמה גריעות יש בכלל אלא אדרבא מקשה דהיכי קרית ליה לשון כללא דהא הוא הוא הענין עצמו ולא מיקרי מכללא. ובוה יתיישב הנהו בקיאיות דחולין ודוק. דע (כלל מ"ה) כלל אחר כי התוספות ז"ל בפרק הקורא את המגילה (מגילה כט ב) ד"ה

הערת

41. יבמות ס ב.
42. והגמ' ממשיכה שם: "מאי כללא דאמר רבי יהושע בן לוי וכו' אמר ליה בפירוש שמיע לך". ואח"כ מקשה: "ואי מכללא מאי".
43. כא א.

39. ע"כ לשון התוס', ועל זה מקשה וק"ל דהכי וכו'.
40. כריתות ח"ה ש"ג ב': "הא דפלוגי לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, ופעמים פריך ואי מכללא מאי הוי". ושם בסעיף קנ"ד מביא את התירוץ שאומר כאן ה"ע.

דרד הגמרא
להביא משנה
דרד קצרה

כג. דרך הגמרא להביא משנה דרך קצרה⁴⁴, בחולין פרק הזרוע⁴⁵ תנן כוי חלבו אסור כחלב בהמה ודמו טעון כסוי וכו', ומשנה זו אינה שנויה בסגנון זה אלא שהגמרא קצר אותה לפי מה שצריך להביא וכך היא הצעה של משנה⁴⁶ כיצד שוה לחיה דמו טעון כיסוי וכו' כיצד שוה לבהמה חלבו אסור וכו', וכן פרק קמא דשבועות⁴⁷ תנן התם מראות נגעים שתים בהרת עזה כשלג וכו', והמשנה במקומה⁴⁸ לאו הכי איתא דכך היא הצעה של משנה שאת כקרום ביצה שניה לה כצמר לבן דברי רבי [מאיר]⁴⁹ וחכמים אומרים שאת כצמר לבן וכו', אלא שהגמרא קצר אותה ולקח דברי חכמים שצריך, ודכוותיהו בגמרא טובא וטעמא שאין הגמרא רוצה להאריך ונקיט לישנה קלילא. וגדולה מזו מצא הכריתות⁵⁰ במנחות⁵¹ שאומר תנן מלק בסכין מטמא בגדים, ואין זו משנה ולא קיצור ממשנה אלא מדיוקא דמתניתין אחריתא, דוק התם ותשכח וכאן אין צורך להאריך:

06/07/2018

כללי הגמרא

יבין שמועה

חדא מכלל חברתה איתמר הקשו וא"ת מאן דאמרה מכללא אמאי אמרה כיון דידעינן חד מיניה ידעינן חבריה וע"ש. ומדבריהם נלמוד דהיכא דאומר הגמרא לפי האמת הא דפלוני לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר ולא פריך ואי מכללא מאי דאכתי יש לנו לדקדק דמאן דאמרה מכללא אמאי אמרה הא כיון דידעינן ההיא ידעינן הא כמו שדקדקו התוס' ז"ל, וצריך ליישב כל אחד לפי ענינו: **כג.** (ה"ע) דרך הגמרא להביא משנה דרך קצרה וכו' עד וגדולה מזו מצא הכריתות וכו'. דע דבב"ק (כ ב) תוספות ד"ה אם עמד ניקף ז"ל בסדר המשנה לא גרסינן

כג. דרך הגמרא להביא משנה דרך קצרה בחולין פרק הזרוע. עוד יש בנוזר (כו ב) מתיב רב המנונא [ומי אמרינן] בהמה בעלת מום כסתומה דמיא ת"ש כיצד אמרו האיש מגלח וכו' ופירש רש"י ז"ל וסדר המשנה אינו כן אלא רב המנונא דבעי לאתויי פירכא מינה טריחא ליה מילתא למיתני כיצד הוא מגלח והוא מדלג בה ונקיט בסיפא משום דבעי פרוכי מינה:

דע וגדולה מזו מצא הכריתות וכו'. דע דבב"ק (כ ב) תוספות ד"ה אם עמד ניקף ז"ל בסדר המשנה לא גרסינן דרך

בהדיא ניקף אלא ללישנא דמפרש התם ניקף דייק הכא עכ"ל. וכתבו עוד במס' (ר"ה) [סוכה] (ד א ד"ה בית) ז"ל דרך הגמרא לקצר משניות של טהרות:

כד. (ה"ע) בכמה מקומות בגמרא אשכחן כחא דהיתרא עדיף טפי וכו'. דע שמצאתי בריש פ"ב דברכות (טו א) כתבו התוס' ד"ה להודיעך כחו דר' יוסי וא"ת לישמענין כחו דר' יהודה דכחא דהיתרא עדיף טפי וי"ל דכיון דר' יהודה לא דריש השמע לאזניך אין כאן שום חרוש וכו'. הכלל העולה מדבריהם דהיכא דהיתור אינו חרוש אז אמרינן כחא דאיסורא עדיף וזה מסכים למה שכתב לעיל מוהרי"ק ז"ל (שער ב' פרק א' סעי' מ"ה) ז"ל ובפרק ע"פ (פסחים קב א) כתב רשב"ם ז"ל דאע"ג דבכל דוכתא כחא דהיתרא עדיף היכא שהאיסור חידוש כחא דאיסורא עדיף. ודע שכתבו התוספות ז"ל רפ"ק דמ"ק (כ ב) ד"ה כחו דר"מ דמיקל וא"ת וליתני שלא יצאו בתחלה להודיעך כחו דר' יהודה דמתמיר כחא דהיתרא עדיף טפי עכ"ל. ולכאורה יש לדקדק דמה חרוש לנו דכחא דהיתרא עדיף ומה עלה בדעתם להקשות דליתני כחו דמתמיר הא גמרא ערוכה בכל מקום כחא דהיתרא עדיף. וראה דהתוספות חרוש כלל גדול והוא דכיון דקיימא לן ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה א"כ הקשו דליתני שלא יצאו בתחלה להודיעך כחו דר' יהודה דהלכתא כוותיה וסלקא דעתיהו דאע"ג דכחא דהיתרא עדיף היינו היכא שהם שקולים אבל היכא דאיכא כחא דהלכתא לא וחרשו דכחא דהיתרא אע"ג דלית הלכתא הכי עדיף טפי מכחא דאיסורא והלכתא:

ומ"ש עוד ויש מחלקים היכא דהלשון ארוך. (**כלל מ"ו**) צ"ע לכאורה מהא דפריך בפרק השולח (גיטין מא ב) וליפלגו בכסף להודיעך כחן דרבנן ואמאי לא פריך וליפלגו בתרווייהו וליתני בכסף ושטר שאין הלשון ארוך והוא כמו היא וביצתה. וי"ל עם מה שכתב רבינו מוהרי"ק ז"ל לעיל (שער ב' פרק א' סעי' מ"ה) בשם רשב"ם ז"ל והוא דמאי דמתמיר רבנן ואמרי דבכסף לא קנה אינו חרוש משום דהוי טעמייהו כדמפרש התם דס"ל והפרה לא נפדתה דברה תורה כלשון בני אדם וזה אינו חרוש שכל אדם יכול לומר כן שהוא דחייב בעלמא אבל כשכח האיסור הוא חידוש כמו כח היתר אז פריך וליפלגו בתרווייהו. ודע עוד שמצאתי בתוס' עירובין (עכ ב) ד"ה כחא דהיתרא עדיף ליה ז"ל לא שייך למיפריך הכא ליפלגו בתרווייהו כדפריך בריש מסכת ביצה דהתם כדי להוכיח כחן דב"ה דאוסרים הוה ליה לאשמעינן בתרווייהו משום דכחא דהיתרא עדיף דב"ש לא חשיבי ליה כ"כ דב"ש במקום בית הלל אינה משנה עכ"ל, הרי יישוב אחר

הערות

44. כריתות ח"ה ש"ג נ"א.
45. קלב א.
46. בכורים פ"ג מ"ח.
47. ה ב.
48. נגעים פ"א מ"א.
49. כך הגירסא במשנה לפנינו וכן הוא בכת"י ובדפ"ר.
50. ש.ס.
51. מה שכתב מנחות הוא טעות, וצ"ל חולין כ ב. בגליון מהר"י פיק על הה"ע תמה שזו היא אכן קיצורה של המשנה בזבחים סח א: "מלק בסכין, מלק חולין בפנים וקחשים בחוץ וכו' מטמא בבית הבליעה", ואם כן אין זה יוצא מן הכלל. בהגהות עיטור סופרים על הכריתות שם רוצה לתקן את הגירסא "ובפ"ק דמנחות (י ב) ותנן